

ně tu můžeme dojít k pochopení, v čem mohli být (při vši vzájemné rozdílnosti) současníky filozofové jako třeba Voltaire a Rousseau, Kierkegaard a Feuerbach, Heidegger a Wittgenstein.

Všechny tyto pochybnosti o optimálnosti zvolené metody pro rekonstrukci evropského filozofického vývoje však nemohou nic ubrat na svěžesti knížky, čtenářsky přitažlivé a nesporně popularizující evropské filozofické dějiny na vysoké úrovni. Překlad se čte plynule, byť se zdá, že – zejména v citátech z klasických textů – hladký spád překladu je leckdy na úkor přesnosti. Filozoficky neškolený čtenář (pro něhož je ovšem knížka určena především) si asi nebude vědět rady s některými neběžnými výrazy, resp. novotvary (např. u Heideggera).

Jiří Cehl

Antonio Rosmini: *The Philosophy of Right* (transl. by D. Cleary and T. Watson). Vol. 1 – The Essence of Right. Durham. 1993 Vol. 2 – Rights of the Individual. Durham 1993.

Denis Cleary: *A. Rosmini – Introduction to his life and teaching*. Durham 1992.

Antonio Rosmini, osoba u nás (ale i jinde ve světě mimo Itálii) málo známá, je autorem velkého množství knih a také univerzálního systému filosofie, kterou chtěl založit jako nejlepší oporu církve. Je ovšem příznačné, že tento systém i jeho tvůrce se stali terčem pronásledování ze strany jezuitů, kteří Rosminiho (ne neoprávněně) obviňovali z panteismu.

V Británii existuje tzv. Rosmini House, který se specializuje na překlady děl tohoto filozofa a jehož cílem je seznámit anglicky mluvící zájemce s jednotlivými texty. Jako jednu brožurku jmenovaná společnost vydala také stručný životopis a úvod do učení Rosminiho, jejímž autorem je Denis Cleary.

Antonio Rosmini – Serbatu se narodil 24. III. 1797 v tyrolském Roveretu, kde i absolvoval veřejnou akademii. Pak odchází do Padovy na universitu a věnuje se teologii a kanonickému právu a částečně i medicíně. Svému příteli odsud napsal o filozofii, že to jsou „velká, první a základní studia, princip a klíč ke všem ostatním.“

Na základě svého „principu pasivity“ se věnoval zcela duchovnímu životu a studiu v Roveretu, Římě a Miláně, kde i vznikla jeho první práce o původu ideí.

V roce 1828 odešel z Milána do piemontského městečka Domodossola, kde pak vznikala další jeho díla. Nejprve to byly Základy společnosti lásky (Constitutiones Societatis a Caritate nuncupatae). K tomuto dílu jako ke svému duchovnímu základu hleděla pak Rosminim založená Istituto della Charitá, později známá pod názvem rosminiáni. V roce 1830 publikoval Nuovo saggio sull' origine delle idee a poté již následovala smršť filozofických a teologických prací, kterou zastavila až jeho smrt v roce 1855.

V posledních 25 letech autorova života však sílila i opozice proti Rosminimu, která o sobě dávala vědět v potížích při zakládání Institutu, v problémech ze strany rakouské vlády, v polemikách s jeho Svědomím (Trattato sulla coscienza morale). Mínění o Rosminim samotném však kolísalo. Podle papeže byl obdařen neobyčejným géniem ozdobeným mimofádnými duševními dary, znalostí lidských i božích věcí a pozoruhodnou zbožností; pro jiné byl pokrytecký, aloyální a jansenistický vlk, učitel pekelné doktriny, zrádce církve a vůbec tak špatný, že horší snad už být nelze. Jeho knihy O pěti jizvách církve (Delle cinque piaghe della santa chiesa) a La Costituzione civile secondo la giustizia sociale (Druhé ustavení sociální spravedlnosti) byly zařazeny na Index. Teprve v roce 1854, rok před jeho smrtí, bylo Rosminiho dílo povoleno papežskou komisí bez cenzurních zásahů. Poslední otištěná práce byla Svoboda učení (Sulla liberta dell' insegnamento), napsaná na obranu nezávislosti Piemontu. Řada autorových prací však nebyla dosud publikována.

Cleary ve svém úvodu stručně objasňuje Rosminiho učení a ukazuje, že Rosmini se (jako správný systematick) vyjádřil snad ke všem hlavním otázkám filosofie.

Jako první je to otázka poznání. Tuto oblast zkoumají zejména třídílná kniha Nuovo saggio sull' origine delle idee (1830), Logica (1853), Rinnovamento della filosofia in Italia (1836; Obnova filosofie v Itálii) a Introduzione alla filosofia (1850; Úvod do filozofie).

O Rosminiho pojetí lidské osobnosti pojednávají ponejvíce díla Antropologie jako pomůcka morální vědy (Antropologia in servizio delle scienze morali; 1838) a Psicologia (1846/8).

Třetí částí Rosminiho díla je morálka. K ní se vztahují zejména díla Principy etiky (Principi della scienza morale; 1831) a Storia comparativa e critica dei sistemi intorno al principia della Morale (1837; Shrnující a kritické pojednání o systému a principech morálky).

Rosminiho práce Podstata práva a Práva jednotlivce jsou první dva díly anglického překladu Rosminiho Filosofie práva (Filosofia del diritto; 1841/3). První z nich pojednává o původu a založení práva, druhý díl se zaměřuje na práva jednotlivce. Další čtyři díly mají být věnovány sociálním právům, a to univerzálnímu právu ve společnosti, teokracii, domácí společnosti a veřejné společnosti. Již v úvodu překladatel upozorňuje na obtížnost slohu autorova a na dobovou podmíněnost jeho názorů.

Hlavní teze Podstaty práva jsou následující: Jednáme se o spravedlnost jako základem všech zákonů a s filosofií práva jako vědou o spravedlnosti. Existuje vztah mezi právem a morálkou, mezi definicí a původem práv. Kořen všech práv pak vidí Rosmini v lidské osobě, potvrzení v Bohu. První princip pozitivních zákonů: nechť spravedlnost vítězí, nehledě na následky. Praktickou otázkou zde Rosminimu je, zda je pro zákony důležitější, aby byly spravedlivé, nebo aby byly jisté, hotové a univerzální. Jistota, hotovost a univerzalita jsou předpokládány v zákonech, protože jsou podmínkou spravedlnosti; jsou ve spravedlnosti obsaženy, nikoliv však naopak. Spravedlnost klade Rosmini do srdce, je vrozená. Tak tedy není našim posláním zákony tvořit, ale interpretovat nadřazený zákon spravedlnosti. I přirozený zákon (Miluj bytí takové, jaké je) obsahuje aspekt spravedlnosti, t.j. požadavek uznat v praxi práva všech jsoucnen. Filosofie práva se tak stává vědou o spravedlnosti, která však není tvořena lidmi.

Právo nastává vždy ve vztahu mezi nejméně dvěma inteligentními bytostmi, kde každá je schopna jednat a respektovat svobodu akce (morálně ovšem). Právo stojí mezi morálkou a prospěšností. Aby ve společnosti nebo u individua bylo právo přítomno, je nutno splnit pět základních podmínek: aktivita; lidská aktivita; užitečná aktivita; aktivita subjektu práva; respekt k této aktivitě z okolí. Tyto elementy pak zakládají právo přirozené a získané dle svého původu. Základem práva je tedy aktivita, dalším nutným elementem je vlastnictví. Každé volní porušení sféry vlastnictví je amoralní svou přirozeností a je to kriminální čin proti bytí jako takovému. Rosminiho „snein“ je autorita pramenící jen ze spravedlnosti, která „vyzařuje“ z Evangelia. Každý zákon je pak jen následek tohoto osvícení. Naše zákony se především musí vyznačovat pokorou. Jejich vedení je v rukou vyšší moci, tedy Boha; říká Rosmini.

Druhá kniha, práva jednotlivce, navazuje na Podstatu práva. Na začátku se autor věnuje „odvozenému racionálnímu právu“ a vysvětluje, proč raději používá termín racionální, než přirozené. Chce-li najít společný základ všech práv, musí totiž vystopovat jednotu původu všech rozdílných forem a to, dle Rosminiho, nelze, vezmeme-li za základ přirozenost. Lidskou přirozenost totiž konstituuje rozum, který je jediný schopen rozlišovat dobro a zlo. Přirozená lidská inklinace k dobru nezakládá mravní jednání, jelikož není než předcházením povinnosti. Není morálním zákonem, ale „fyzikálním jevem“, který vzniká z obavy z morálního závazku.

Racionální práva pak Rosmini dělí na přirozená a získaná, přičemž obě jsou neporušitelná. Přirozenými, vrozenými právy rozumí jen ta, jejichž přednět je vztažen k lidské přirozenosti tak, že existuje, jakmile tato vznikne. Naopak osvojená, získaná práva jsou ta, jejichž základ je získán později skrze aktivitu nebo nabytí lidskou osobností. Aby osoba mohla získaná práva mít, musí být zejména morálně svobodná.

Kompozice a původ práv jsou založeny na síle vlastnictví vzbudit u ostatních absolutní respekt k právu vlastnictví. Práva, zejména získaná, však nejsou neměnná a korespondují s vývojem jedince. Osoba může některá svá práva postoupit jiným (ovšem vrozená asi jen ve starých bájích).

To, co je „mé“, mohu přenechat jiným a tím i práva s tím spojená. Prakticky všechny změny v bližším či vzdálenějším okolí mé osoby působí i na mé vlastnictví, a tak mění můj právní stav. I tyto změny a jejich původ chce Rosmini klasifikovat a zobecnit, a tak dělí tuto knihu na čtyři části: vrozená práva, získaná práva, přenos práv a jejich následná modifikace a konečně stíhání práv, jejich následné závazky a vztahové modifikace práv.

Každá osoba na této planetě je zdrojem jsoucího práva. Taktó každá společnost přináší kontext, v němž právo a povinnost respektu formují základ spravedlnosti a tím i míru. Stát svým občanům práva neopatřuje, ale zajišťuje jejich neporušitelnost. Společnost může individuální práva modifikovat, ale ne zrušit. Vždy jsou základem sociálních práv.

Rosmini je filozofem, jehož cílem je vybudovat systém. Seznamování s jeho dílem může být pokládáno v záplavě moderních a postmoderních filozofů, kteří se snaží rozbít filozofii na jednotlivé obory bez vztahu k sobě (a tím ji zřejmě zahubit), za antikvární záležitost, ale také jej lze chápat jako jeden ze způsobů obrany proti nejrůznějším postismům. Je do jisté míry škoda, že autor tak plodný a zároveň pozoruhodný dochází obecnějšího studia až nyní, téměř 150 let po smrti.

Jakub Vojta

Milan S o b o t k a : *Stati k Hegelově Fenomenologii a Filozofii práva*. Univerzita Karlova, Praha 1993, 115 s.

Náš nejdůležitější znalec klasického německého idealismu, profesor pražské filozofické fakulty Milan Sobotka shrnul ve své knize osm statí, které jsou věnovány především Hegelovým spisům Fenomenologie ducha a Základy filozofie práva, ale také některým dalším Hegelovým dílům.

První kapitola „Čím se musí začít ve vědě“, jejíž název odkazuje k pojednání na počátku Hegelovy Logiky, podává náčrt problematiky začátku ve filozofii od Descarta přes Kanta, Fichta, Schellinga až po Hegela. Hegel zde vyšel z podnětu K. L. Reinholda a z toho, že začátkem má ve filozofii být bezprostřední vědění či víra, protože začátek nemůže být dokazován, že však nedokázané vědomí nemůže být začátkem. V novověké filozofii se kryje začátek v subjektivním a objektivním smyslu.

Druhá kapitola je věnována proslulé Hegelově větě Co je rozumné, to je skutečné; a co je skutečné, to je rozumné z předmluvy k Základům filozofie práva. Je zde mj. rozebráno Hegelovo pojetí dějinné pedagogiky a dále vysvětleno, že teze, že každé individuum je synem své doby, neznamená pouze, že každý je závislý na dobových názorech a předsudcích, ale zejména to, že zákon je objektivizace jedinců své doby, a současně, že společnost je třeba překonat, když se individua v procesu vyzrávání lidstva duchovně změnila.

V třetí kapitole Antika v Hegelově filozofii se M. Sobotka zabývá vývojem Hegelových názorů od jeho článku o přirozeném právu z roku 1802 až k Filozofii práva z roku 1820 a ukazuje na souvislost mezi Hegelovým nadšením pro antickou státnost v jeho raném období a jeho pozdějším pojetím státu jako „skutečnosti mravní ideje“.

Čtvrtá kapitola Vzdělávání vědomí v Hegelově Fenomenologii ducha je rozbořením tří kapitol oddílu Vědomí (Smyslová jistota, Vnímání a Rozvažování) z Hegelovy Fenomenologie. Autor zdůraznil, že obsahují pozoruhodnou teorii novověké vědy a současně podrobnou a zásadní kritiku Kantovy filozofie.

Tomuto problému, tedy Hegelovu překonávání Kanta, je pak věnována i pátá kapitola Hegelova kritika Kantovy teoretické filozofie. M. Sobotka připomíná, že Hegelova filozofie je vlastně